

Kronika

Aftonbladets kvinnobilaga har krönt Veckans Babe. Jan Söderqvist förklarar hur det kunde bli Kerstin Hallert.

Den modiga lilla krönikören

Det är ett simpelt och väl beprövat trick. Och förmodligen också mycket svenskt; i Sverige ser vi ju så dramatiskt på detta att få sparken. Det händer nästan aldrig, är i princip omöjligt.

Tricket består i att, när sparken trots allt är oundviklig, lägga ut rökränd, att försöka blanda bort korten och förvandla den ofta rätt triviala sakfrågan till en tjugis principfråga och sprida sin vackert färgade rök i offentligheten. Man övar in martyrollen framför spegeln och lärnar så sin anställning under ymnigt fällande av krokodiltårar. I journalistiska sammanhang finns det ingen bättre pose än den som yttrandefrihetens sturske riddersvakt.

Minns Olle Wästbergs revynummer härom året. Saken var ju helt enkelt den, att han inte kunde göra tidning. Expressen hade förfallit ytterligare under hans "ledning". Upplagan rasade. Det var, således, nödvändigt med ett snabbt byte på chefredaktörsposten. Så vad gör då Wästberg när det ofrånkomliga till slut faktiskt är ofrånkomligt? Jo, skriver en räckta kamplagda ledare där han viftar med yttrandefrihetens och kvalitetsjournalistikens fagra fana. Föga övertygande visserligen, men icke desto mindre riktigt rörande.

Och nu Kerstin Hallert och Svenska Dagbladet. Hallert går ut i media som en yttrandefrihetens martyr. Hon har andats kritik mot Peter Wallenberg i samband med en TV-krönika om den omtalade Björn Borg-dokumentären, och denna djärva frispråkighet kan inte tolereras på näringslivets köpta språkrör, och det är därför hon nu fått sparken.

Jag påstår härmed att Vita Huset i Washington hastigt målades svart under torsdagsnatten. Bill Clintons press-talesman dementerar å det bestämdaste. Ord står emot ord: voilà, en story.

Att detta är Hallerts egen version av det hela, är inte jättekonstigt. Vad som däremot är närmast otroligt är att man i media valde att köpa den; rimligen mot bättre vetande. Ja, det var naturligtvis inte alla som köpte den: inte ekot och inte TT, exempelvis. Där gjorde man istället det normala. Man kollade uppgiften, fann att den var en anka, och lade ner storyn. Men i Rapport och Aktuellt, i TV4 och allehanda radioprogram smällde man upp den rejält. Vass penna (läs: skrikigt skrivande haverist) avskedades från svenskan på grund av kritik mot en Wallenberg. Tidningens chefredaktör fick förvisso ge sin syn på saken, men det hela kunde sedan sammanfattas med att "ord står emot ord" (Kulturmytt).

Javisst – jag påstår härmed att Vita Huset i Washington hastigt målades svart under torsdagsnatten. Bill Clintons press-talesman dementerar å det bestämdaste. Men det ligger ju i hans intresse att dementera, eller hur? Ord står emot ord: voilà, en story.

I själva Hallert-frågan är det ju så att ett stort antal människor med anknytning till tidningen kände till att det var uppsägning på gång redan i höstas. Och just ingen sörjde särskilt djupt. Sådant går att kolla. Men då blir det heller ingen story.

Jag har själv, för övrigt, fått sparken från Svenska Dagbladet en gång. Mitt kontrakt sades upp av en chef som tyckte att jag syntes för mycket i TV under en period och ägnade mig för litet åt att lägga rutinreensioner på hög. Vad gör man? Jo, bråkar litet, internt, och sedan tar man sin hatt och går.

Och sedan väntar man. Ty det finns faktiskt rättvisa här i världen. När man några år senare sitter som – tja, säg redaktör på en prestigefylld tidskrift och den forne chefen underdånigt insänder artiklar för publicering, ja, då lägger man ner litet extra omsorg på just de refuseringsbrev.

22 januari 1998
JAN SÖDERQVIST

Getpojken som lärde latin och grekiska

Per-Olof Bolander anmäler Le Roy Laduries dokumentära skildring av familjen Platters väg till respektabilitet under reformationen.

Emmanuel Le Roy Ladurie tillhörde de professionella historiker som nått en bredare läsekrets. I *Montaillou, en fransk by 1294-1324*, använde han domstolsprotokoll och kyrkbokföring för att ge en fängslande och litterärt njutbar skildring av medeltida vardagsliv.

Historia

Emmanuel Le Roy Ladurie
Familjen Platters sekel 1499-1628
Del I. Tiggaren och professorn
Öv: Jan Skögl
Atlanta, 1997

I hans senaste verk, *Familjen Platters sekel 1499-1628*, varav första delen utkommit på svenska, följs en schweizisk familj över tre generationer. Det är en berättelse om socialt avancemang som aldrig når de höjder där individen skriver in sitt namn i historien. Platters är på sin höjd fotnotsfigurer: 1536 trycker Thomas Platter första upplagan av Calvins *Institutio religionis christianae*, den reformerta kyrkans grundläggande verk. 1580 får Thomas son Felix besök av Montaigne som nämner hans herbarium i resejournalen. Ett helt skelett fanns där också.

Toppskiktets historia

Felix var stadsläkare i Basel och hans naturaliesamling växte till ett ansenligt privatmuseum. En borgare i stadens toppskikt som från barndomen fostrats till en hög ställning och skickats till universi-

tetet i Montpellier för att få den bästa tänkbara läkarutbildningen. Fadern Thomas hade, mildt uttryckt, mindre goda förutsättningar. Första delen av svifen, *Tiggaren och professorn*, skildrar hur Thomas från en barndom i yttersta armod etablerade sig som lärare i Basel. Tidigt faderlös bodde han hos olika släktingar och vaktade getter, för att sedan tillbringa ungdomsåren som kringstrykande tiggerpojke. Hans vandringar förde honom vida omkring: östra Schweiz, Bayern, Franken, Preussen, Sachsen, Schlesien, eventuellt Ungern. Här och där får han ändå skolundervisning och han är begåvad. I tonåren flyr han tiggargängens bossar, hyr in sig hos en skolmästare som trummar in latinet mot dagsverken.

Thomas börjar bli religiös intresserad och dras med i reformationen. Han bränner en styvett av det helige Johannes. Flackandet fortsätter. Thomas är några och 20, en diversearbetande religiös radikal som läser och skriver latin och grekiska, så småningom även hebreiska.

Enkelt arbete ett kall

Det enkla arbetet är en nödvändighet men även i reformert anda ett kall. Därför väljer Thomas att lära till replagare och senare är han under några år boktryckare men hans verkliga bestämmelse är läraryrket. Han gifter sig 1529 med pigan Anna. I Basel driver de skolor. Thomas drillar dem som han själv blivit drillad, Anna tvättar och lagar mat åt inackorderingarna. Flera av deras barn dör i späda ålder men sonen Felix, född 1536, överlever. Han blir den som fullbordar familjens avancemang. Boken slutar med hans läkarexamen och giftermål med en läkarödotter.

Familjen Platters sekel hade inte varit möjlig utan Thomas och Felix bevarade dagböcker och minnes-

anteckningar. Ibland kan det verka som om Le Roy Ladurie inte gör mycket mer än återberättar vad Platters själva skrivit, men framställningen vilar på en gedigen och djup kunskap om tidens politiska, religiösa och sociala historia, som författaren emellertid inte skriver läsaren på näsan i onöden. Efterhand framträder ändå bilden av en stillsam social omvälvning i reformationens och pestepidemiernas spår, där begåvade och ambitiösa män som far och son Platter kan avancera i de utglesade hierarkierna.

En hängiven anatom i lärarkåren dissekerar hustru, son och svägerska när de avlider. Så för döden fram i de flesta familjer, Platters inte undantagen.

Det är typiskt att Thomas bildstormande radikalism svalnar till en mer tolerant och världslig inställning. Han tvekar inte att skicka sonen till det katolska Frankrike där den bästa utbildningen erbjuds. I Montpellier, dit studenter från hela Europa strömmar, noterar Felix hur fransmännen till skillnad från tyskarna kan dricka utan att suppa sig redlösa. Lik att dissekera rövas på kyrkogårdarna. En hängiven anatom i lärarkåren dissekerar hustru, son och svägerska när de avlider. Så för döden fram i de flesta familjer, Platters inte undantagen.

Felix resa till Montpellier 1552 och hem igen via Bordeaux och Paris fem år senare skildras lite väl utförligt men ibland vill man få veta mer. Vilka var simulanten som i större antal än de sjuka sökte sig till leprasjukhuset utanför Paris?

PER-OLOF BOLANDER

"Pappers eller "pappers?"

Jan Anward förundras över hur fackgubbarna lägger sin betoning.

Pappers, Svenska pappersarbetsförbundet, har varit på tapeten igen. Varje gång jag hör om förbundet på radio eller TV blir jag lika förvånad över uttalet av dess namn: "Pappers, med accent ett, det vill säga med samma betoning som "Peters, och inte "Pappers, med accent två, samma betoning som "pappas.

Språkflisor

De som säger "Pappers" säger ju inte "papper" annars utan "papper". Alltså inte mitt "pappers" huvudpoäng utan mitt "pappers" huvudpoäng. Var kommer uttalet av Pappers ifrån? Säkert finns det en

förlaga i LO-norrändskan, den pseudo-dialekt som höga LO-funktionärer talar för att verka förtroendeingivande och bibehålla sin folkliga förankring. Men kan det ursprungligen ensamt räkna som förklaring till det nästan totala genomslaget för "Pappers"? Borde det inte också finnas någon annan, vanligare och kraftfullare, förlaga?

Det är instruktivt att jämföra med *sambo*, ett annat ord som inte betonas som det borde. Det borde betonas som en sammansättning, med accent två. Jämför "samtal" och "bergsbo".

Censurerade associationer

Varför gör det inte det då? Gun Widmark diskuterar frågan i sitt bidrag till *Språket lever!*, den festskrift som gavs ut när Margareta Westman, Svenska språknämndens föreståndare, fyllde 60 förra våren

(Norstedts 1996) och kommer fram till den enda rimliga förklaringen: *sambo* uttalas precis som *Sambo*, namnet på den lille negerpojken i berättelsen *Lille svarte Sambo*. Det är förstås för att det blir roligare så, och säkert också för att en del censurerade associationer blir begravda i ordet på det sättet.

Så har ju ordet *sambo* också blivit framgångsrikt och till och med gett upphov till ett helt nytt ordmönster, tvåstaviga ord som slutar på *bo* och har accent ett: *närbo*, *kvarbo*, *närbo*, *mambo*.

Och "Pappers"? Finns det något ord som "Pappers" härskalar på, och som har gett det LO-norrändska uttalet draghjälp? Min teori är att det gör det och att det ordet är namnet på en berömd massprodukt, den blöja som alla reklam-TV-tittare återkar att hata: "Pappers".

JAN ANWARD